

Η διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και η αναπαραγωγή της εθνικής ταυτότητας: ο λόγος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου από το 1976 έως το 2012

Ελευθερία Παπαμανώλη

Περίληψη

Η διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας στην ελληνική υποχρεωτική εκπαίδευση συνδέεται στενά με τη διαμόρφωση της ελληνικής εθνικής ταυτότητας από τις απαρχές της γέννησης του σύγχρονου ελληνικού κράτους. Ταυτόχρονα αποτελεί βασική πτυχή του γλωσσικού ζητήματος και συνιστώσα της εκπαιδευτικής γλωσσικής πολιτικής. Μετά τη μεταπολίτευση και την κατάργηση της καθαρεύουσας, η διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής στο Γυμνάσιο αποτέλεσε αφορμή συγκρούσεων στο χώρο του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου που υπήρξε θεσμικά ο βασικός εισηγητής θεμάτων γλωσσικής πολιτικής. Η βαθύτερη αιτία της ύπαρξης διαφορετικών τάσεων στο θέμα αυτό συνδέεται με τις εκάστοτε κυρίαρχες αντιλήψεις για την ελληνική εθνική ταυτότητα. Το βασικό ερώτημα της έρευνας συνδέεται με τη σημασία της αρχαιότητας και συγκεκριμένα της αρχαίας ελληνικής γλώσσας για τη διαμόρφωση της ελληνικής εθνικής ταυτότητας μετά τη μεταπολίτευση, όπως αποκαλύπτεται μέσα από το λόγο του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, ως το 2004, οπότε ουσιαστικά σταματά η σχετική έρευνα.

Λέξεις-κλειδιά

αρχαία ελληνική γλώσσα, εθνική ταυτότητα, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, εκπαιδευτική πολιτική, μεταπολίτευση.

Abstract

The teaching of ancient Greek language in High school is closely linked with the formation of the Greek national identity since the birth of the modern Greek state. At the same time the Ancient Greek language is a key aspect of the language issue and component of the educational linguistic policy. After the dictatorship and the abolition of the old form of language, the teaching of ancient Greek in high school became a reason for dispute within the Pedagogical Institute. The main cause of the different trends in the issue is related to the dominant conceptions of Greek national identity. The main research question is connected with the importance of antiquity, specifically the importance of the ancient Greek language in shaping the Greek national identity after

the dictatorship, as revealed through the words of the Pedagogical Institute until 2004, when the investigation essentially ends.

Keywords

ancient Greek language, national identity, Pedagogical Institute, educational policy, political transition

Εισαγωγή

Τα αρχαία ελληνικά και η διδασκαλία τους απασχόλησαν κι εξακολουθούν να απασχολούν τόσο την επιστημονική κοινότητα όσο και την ευρύτερη ελληνική κοινωνία. Είναι ένα διαχρονικά επίκαιρο θέμα. Το ίδιο επίκαιρο είναι και το θέμα της διαμόρφωσης της ελληνικής ταυτότητας που μπορεί να μην αποτελεί συχνά αντικείμενο συζήτησης, όμως υπολανθάνει στις αναφορές για την αρχαία ελληνική γλώσσα. Ο συνδυασμός των δύο αυτών θεμάτων μέσα από το λόγο του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου για τη διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής αποτελεί το βασικό θέμα της έρευνάς μου. Πρόκειται για μία έρευνα των πρακτικών του ΚΕΜΕ και του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου που αναφέρονται στο θέμα κι η οποία έγινε στο πλαίσιο της διπλωματικής μου εργασίας κατά τα έτη 2011–2012 (ΕΑΠ, Σπουδές στην εκπαίδευση, επιβλέπουσες καθηγήτριες: Ε. Πλεξουσάκη και Α. Ανδρούσου). Η έρευνα εκτείνεται χρονικά από το 1976 – χρονικό σημείο τομή για τη διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας στην υποχρεωτική εκπαίδευση– ως το 2004. Ερευνήθηκαν πρακτικά του 1976, του 1992–93 και του 2004.

Τα βασικά ερωτήματα της έρευνας ήταν: ποιες εικόνες του ελληνικού έθνους προβάλλονται με βάση τη ρητορική που υιοθετείται στα πρακτικά του ΠΙ για την αρχαία ελληνική γλώσσα; Πώς παρουσιάζεται η ελληνική εθνική ταυτότητα και πώς συνδέεται με την αρχαιότητα; Σε ποιο βαθμό προβάλλεται η αξία της γλωσσικής συνέχειας ως τεκμήριο της ιστορικής συνέχειας του έθνους; Αξιολογείται η ελληνική εθνική ταυτότητα με αναφορά στην αρχαιότητα; Διατυπώνονται επιχειρήματα για τη μοναδικότητα της ελληνικής γλώσσας από τα μέλη του ΠΙ και άρα υποστηρίζεται η ιδέα του ανάδελφου έθνους;

Θεωρητικό πλαίσιο

Όπως έχει υποστηριχτεί, η γλώσσα είναι πρώτα και πάνω από όλα φορέας ιδεών, ιδεολογιών και συμβόλων (Σταυρίδη–Πατρικίου, 2009). Στην περίπτωση της σύγχρονης Ελλάδας, η αρχαία ελληνική γλώσσα παραπέμπει στην κλασική

αρχαιότητα και το ιδιαίτερο ιδεολογικό βάρος που αυτή είχε και έχει για την ελληνική εθνική ταυτότητα. Γιατί για τους/τις Έλληνες/ίδες, η εκτίμηση της εθνικής ταυτότητας σε κάθε κρίσιμη ή μεταβατική περίοδο της ελληνικής κοινωνίας γίνεται με αναφορά στη μόνη ελληνική αξία που έχει τόσο πλατιά διεθνή απήχηση: στην κλασσική αρχαιότητα. Έτσι, κάθε φορά που η Ελλάδα βρίσκεται ενώπιον αλλαγών, η καταγωγή από τους αρχαίους Έλληνες αποτελεί το ζητούμενο που αποδεικνύεται κυρίως μέσω της συνέχειας της ελληνικής γλώσσας. Είναι, θα λέγαμε, η γλώσσα των προγόνων το διαχρονικό τεκμήριο της ελληνικής καταγωγής. Γι' αυτό και στην Ελλάδα από τότε που γεννιέται το ζήτημα της εθνικής γλώσσας, από τη σύσταση δηλαδή του ελληνικού κράτους, αυτό συνδέεται κατά κύριο λόγο με την εθνική ταυτότητα (Φραγκουδάκη, 2001).

Το παραπάνω, όμως, έχει ως βασική συνέπεια, η γλώσσα να μην είναι απλά ένα εργαλείο επικοινωνίας, αλλά κάτι πολύ σπουδαιότερο: να είναι η αξία που συνδέεται τόσο στενά με την έννοια του έθνους, ώστε χωρίς αυτή να μην μπορούμε ούτε να ερμηνεύσουμε ούτε να κατανοήσουμε την αξία του έθνους (Φραγκουδάκη, 2001). Από τη στιγμή που η γλώσσα απέκτησε αυτήν τη σημασία, συνδέθηκε με εθνικές ιδεολογίες που διακρίνονται από τη διαφορετική αξία που αποδίδουν στην ελληνική εθνική ταυτότητα οι φορείς της εξουσίας, αλλά και οι Ευρωπαίοι της ίδιας περιόδου. Γιατί, από το 19^ο αιώνα ως τις μέρες μας, ένα στοιχείο που καθορίζει τη διαμόρφωση της εθνικής μας ταυτότητας είναι και το πώς βλέπουν οι «άλλοι» την Ελλάδα (Τζιόβας, 1989). Άλλωστε, δομικό στοιχείο της ταυτότητας είναι πάντα η παρουσία του «άλλου» (Φραγκουδάκη & Δραγώνα, 1997) και η περίπτωση της ελληνικής εθνικής ταυτότητας δε θα μπορούσε να αποτελεί εξαίρεση.

Για τη διαμόρφωση, όμως, και κυρίως για την αναπαραγωγή της εθνικής ταυτότητας, καθοριστικός είναι ο ρόλος της παιδείας. Το εκπαιδευτικό σύστημα είναι αυτό που διαμορφώνει τις αναπαραστάσεις του έθνους μέσω της διδασκαλίας της γλώσσας, της ιστορίας, της γεωγραφίας, κι άλλων μαθημάτων, αλλά και εκδηλώσεων και συμβόλων, με στόχο να αναδείξει την ιδιαιτερότητα και τη μοναδικότητα του ελληνικού έθνους. Επίσης, είναι αυτό που επιστρατεύεται κάθε φορά που θεωρείται –από όσους είναι υπεύθυνοι για την εκπαιδευτική πολιτική– πως η εθνική ταυτότητα κινδυνεύει να αλλοτριωθεί και χρειάζεται υπεράσπιση. Έτσι, το σχολείο δε λειτουργεί μόνο ως μηχανισμός διαμόρφωσης συλλογικής εθνικής ταυτότητας, αλλά και μοχλός αναπαραγωγής της μέσα στο χρόνο. Στον επίσημο λόγο για το σχολείο, λοιπόν,

είναι δυνατό να ανιχνευτούν οι αναπαραστάσεις της εθνικής ταυτότητας (Αβδελά, 1997).

Η ιστορία της νεοελληνικής εκπαίδευσης χαρακτηρίζεται από μια περίοδο αντιπαραθέσεων και συγκρούσεων που κατέληγαν σχεδόν πάντα στο επίμαχο θέμα της διδασκαλίας των αρχαίων ελληνικών. Έτσι, δεν είναι περίεργο που και το σύγχρονο γλωσσικό ζήτημα εστιάζει στην επαναφορά τους, προκειμένου να διασωθεί η γλώσσα από την παρακμή στην οποία οδηγείται, επειδή απομακρύνεται από τις ρίζες ή λόγω των κινδύνων που απορρέουν από την παγκοσμιοποίηση. Όπως, όμως, και στο κατεξοχήν γλωσσικό ζήτημα που εκδηλώθηκε το 19^ο αιώνα, έτσι και σε αυτό, ιδεολογικοί είναι οι παράγοντες που υποκρύπτονται πίσω από την εκδήλωσή του, καθώς συναρτάται από τη γλωσσική και εκπαιδευτική πολιτική των φορέων εξουσίας (Μοσχονάς, 2005).

Τα αρχαία ελληνικά είναι το μάθημα που συνδέθηκε, από τη σύσταση του ελληνικού κράτους και ακόμα και πριν από αυτή, με την καλλιέργεια της εθνικής ταυτότητας. Η αρχαιότητα μυθοποιήθηκε και συνδέθηκε με τη θέση των Νεοελλήνων στην Ευρώπη καθιστώντας την αποκλειστικό φορέα συγκεκριμένων πολιτιστικών αξιών (Τσάφος, 2004). Από την άλλη, όπως και στο ιστορικό γλωσσικό ζήτημα, όταν η σύγκρουση καθαρευουσιάνων και δημοτικιστών απηχούσε πολιτικές ιδεολογίες και τη στάση τους απέναντι στην Ευρώπη και το πώς αντιλαμβάνονταν την εθνική ταυτότητα μέσα στο διεθνές περιβάλλον (Σταυρίδη-Πατρικίου 2009), έτσι και από τη μεταπολίτευση και μετά, η στάση των διαφορετικών τάσεων απέναντι στη γλώσσα και κυρίως την αρχαιότητα, είναι στάση πολιτική. Η ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και οι ευρύτερες ανακατατάξεις στον ευρωπαϊκό και διεθνή χώρο όξυναν την ανασφάλεια και δημιούργησαν δύο κυρίαρχους πόλους, που δε διαφέρουν από αυτούς του παρελθόντος: ο ένας είναι ο εθνοκεντρικός με βασικό επιχείρημα πως η γλώσσα κινδυνεύει και ο άλλος ο προσανατολισμένος στην Ευρώπη και στην εναρμόνιση της γλωσσικής και γενικότερα εκπαιδευτικής πολιτικής με τις αντίστοιχες ευρωπαϊκές με βασικό επιχείρημα τον εκσυγχρονισμό (Χριστίδης, 1999).

Στην εργασία ερευνήθηκαν οι ιδεολογικές διαστάσεις της διδασκαλίας της αρχαίας ελληνικής γλώσσας από τη μεταπολίτευση ως τις μέρες μας, μέσα από τον επίσημο λόγο του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, του επιστημονικού φορέα που με τις εισηγήσεις και το έργο του συμβάλλει στη χάραξη της επίσημης εκπαιδευτικής πολιτικής. Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο αποτελούσε ως πρόσφατα ανεξάρτητη δημόσια υπηρεσία και ως γνωμοδοτικό και επιτελικό

όργανο υπαγόταν απευθείας στο Υπουργείο Παιδείας. Υπήρξε ο παλαιότερος ερευνητικός και συμβουλευτικός φορέας σε θέματα πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Ουσιαστικά, αποστολή του ήταν η μελέτη του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος και η υποβολή προτάσεων, εισηγήσεων και γνωμοδοτήσεων προς τον εκάστοτε Υπουργό Παιδείας για όλα τα θέματα της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, χωρίς αυτές να είναι δεσμευτικές. Από την άλλη, βέβαια, ήταν ο βασικός φορέας που αναλάμβανε την εφαρμογή των αποφάσεων του Υπουργού Παιδείας σε εκπαιδευτικό και παιδαγωγικό επίπεδο (Βλάχος, 2007). Ο λόγος του –όπως καταγράφεται στα πρακτικά των συνεδριάσεων των επιτροπών που αφορούν θέματα της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης– αποτυπώνει σε μεγάλο βαθμό τις εκπαιδευτικές επιλογές της πολιτικής εξουσίας και γι' αυτό επιλέχτηκε ως πεδίο της συγκεκριμένης έρευνας, προκειμένου να ανιχνευτεί η σύνδεση της διδασκαλίας της αρχαίας ελληνικής γλώσσας με την αξιολόγηση της εθνικής ταυτότητας, αλλά και ευρύτερα του ελληνικού έθνους. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι στα υπό έρευνα πρακτικά των σχετικών συνεδριάσεων του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου διαφαίνεται η σύγκρουση των διαφορετικών τάσεων που αναπτύχθηκαν σχετικά με το εξεταζόμενο θέμα από τη Μεταπολίτευση και εξής.

Μεθοδολογία

Η σύνδεση της γλώσσας με την εθνική ταυτότητα διερευνήθηκε στο πλαίσιο των προσανατολισμών της εκπαιδευτικής και γλωσσικής πολιτικής στην υποχρεωτική εκπαίδευση από την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976 ως τις μέρες μας, καθώς και των παραγόντων που καθόρισαν τις συγκεκριμένες πολιτικές με έμφαση στην περίπτωση των αρχαίων ελληνικών. Αναλύθηκαν οι αντιλήψεις των συντακτών των κειμένων σχετικά με τη γλωσσική συνέχεια από την αρχαιότητα, τη σχέση της γλώσσας με την πολιτισμική συνέχεια ως βασικής ιδεολογικής συνιστώσας της ελληνικής εθνικής ταυτότητας, καθώς και οι αντιλήψεις τους για το ρόλο του σχολείου και της σχολικής γνώσης στην καλλιέργεια της γλώσσας και της ελληνικής εθνικής ταυτότητας. Η κριτική ανάλυση λόγου εστίασε κυρίως στα επιχειρήματα που χρησιμοποιούνται προκειμένου να θεμελιωθούν οι επιλογές που γίνονται από τους εισηγητές για τον τρόπο με τον οποίο θα διδάσκονται κείμενα της κλασικής αρχαιότητας.

Συμπεράσματα έρευνας

Η έρευνα οδήγησε στην αναγνώριση δύο κυρίαρχων ιδεολογικών τάσεων και η ανάλυση οργανώθηκε γύρω από αυτές τις κυρίαρχες τάσεις. Η πρώτη τάση αντιλαμβάνεται την ελληνική γλώσσα ως ενιαία, εστιάζει στη διαχρονικότητά της και προσπαθεί να πείσει για την ανάγκη να αποκατασταθεί η γλωσσική συνέχεια μέσω της διδασκαλίας των αρχαίων ελληνικών. Η αρχαιότητα είναι, για τους υποστηρικτές αυτής της τάσης, το συστατικό στοιχείο της ελληνικής εθνικής ταυτότητας. Η δεύτερη τάση αντιλαμβάνεται τη νεοελληνική γλώσσα ως φυσική εξέλιξη της αρχαίας. Εστιάζει στην ενίσχυση του παρόντος, άρα στην ενίσχυση της νέας ελληνικής και της εθνικής ταυτότητας με σύγχρονους όρους. Οι δύο αυτές ιδεολογικές τάσεις μπορούν σχηματικά να ενταχθούν κάτω από δύο βασικές ονομασίες: οι αντιευρωπαϊστές/εθνοκεντρικοί και ευρωπαϊστές/εκσυγχρονιστές.

Όμως και οι δύο τάσεις σε ένα συμφωνούν: η αρχαιότητα είναι ο ακρογωνιαίος λίθος της εθνικής ταυτότητας. Αυτό που διαφέρει είναι το τι θεωρεί κάθε τάση ως αυθεντικό. Άλλωστε, κανείς ποτέ δεν αμφισβήτησε την αξία της αρχαιότητας, αφού από τη σύσταση του ελληνικού κράτους η εκτίμηση της ελληνικής εθνικής ταυτότητας γίνεται με αναφορά στη μόνη και σταθερή αξία με την πλατιά διεθνή αναγνώριση, την κλασσική αρχαιότητα. Ταυτόχρονα, όμως, παρατηρείται μια διαφοροποίηση στα πρακτικά της τελευταίας περιόδου (2004). Η στάση των συμβούλων του ΠΙ απέναντι στην αρχαιότητα και κυρίως απέναντι στην αρχαία ελληνική γλώσσα παρουσιάζει νέες αποχρώσεις που διαφοροποιούν κάποιες προτάσεις από αυτές του παρελθόντος και δίνουν μία νέα κατεύθυνση σαφώς επηρεασμένη από την ευρωπαϊκή ενοποίηση.

Βέβαια, όταν μιλάμε για τάσεις δεν πρέπει να ξεχνάμε πως ο λόγος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου είναι επίσημος λόγος, και τα πρακτικά, επίσημα κείμενα. Σε αρκετές περιπτώσεις αυτά εκφράζουν λόγο πολιτικό. Άλλωστε, το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο είναι κυβερνητικός φορέας και ο πρόεδρος επιλέγεται από τον εκάστοτε υπουργό. Αυτό έχει διπλή συνέπεια: οι επιλογές των ομιλητών/τριών μπορεί να εκφράζουν τις προσωπικές τους ιδεολογικές αντιλήψεις, μπορεί όμως να εντάσσονται και στη γενικότερη πολιτική του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, να εφαρμόζει την κυβερνητική εκπαιδευτική πολιτική. Αυτό δεν ήταν δυνατό να εξακριβωθεί στην παρούσα έρευνα, γιατί ο στόχος που ετέθη δεν περιελάμβανε πολιτική ανάλυση του λόγου των ομιλητών/τριών.

Διερευνώντας πάντως τα πρακτικά χρονολογικά, στην αρχή κατέστη εμφανής η πρόσκαιρη εκχειρία στο θέμα του γλωσσικού ζητήματος. Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976 κατήργησε τη διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας στο Γυμνάσιο μαζί με την καθαρεύουσα και εισήγαγε την αρχαία ελληνική γραμματεία και τη διδασκαλία των κειμένων από μετάφραση. Είναι η περίοδος καθολικής νίκης των δημοτικιστών. Στα πρακτικά δε διαφαίνεται άλλη άποψη. Η αρχαιότητα έχει πολιτισμική αξία η οποία είναι αναμφισβήτητη. Αυτή προβάλλεται να δίνει κύρος στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα, μέσω της ιστορικής και πολιτισμικής συνέχειας. Αυτό που αμφισβητείται είναι η κυριαρχία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας ως μόνης γλώσσας κύρους –αμφισβητείται ουσιαστικά η μυθολογία πως η γλώσσα, και άρα η εθνική ταυτότητα, αναβαθμίζονται μέσω της αρχαίας ελληνικής γλώσσας– καθώς και η αποτελεσματικότητα της διδασκαλίας της, και προβάλλεται η πολιτισμική ταύτιση η οποία στηρίζει και τη συνέχεια της γλώσσας κι άρα δίνει αξία στο παρόν της γλώσσας και της ταυτότητας.

Το πόσο πρόσκαιρη ήταν η νίκη του δημοτικισμού φάνηκε στα πρακτικά που συντάχθηκαν μετά την καθιέρωση του μονοτονικού, της τελευταίας, θα λέγαμε, επικράτησης του δημοτικισμού πριν την εθνικιστική αναδίπλωση. Η καθιέρωση του μονοτονικού συνδέθηκε με τον εκδημοκρατισμό και τον πολιτικό ριζοσπαστισμό, καθώς προέκυψε μετά από πολιτική απόφαση, η οποία όμως βρήκε σύμφωνο και το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, που απλώς κλήθηκε να επιλέξει ανάμεσα σε δύο μορφές μονοτονικού κι όχι να αποφασίσει υπέρ ή κατά αυτού. Παρόλα αυτά, η άμεση σύνδεση της γλώσσας με την πολιτική και την ακραία έκφραση αυτής, το λαϊκισμό, είχε ως αποτέλεσμα την εμφάνιση, πιθανόν και ως αντίδραση, των υποστηρικτών της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, οι οποίοι στο εξής θα προσπαθήσουν να επιβάλουν τις απόψεις τους σε επίπεδο αποφάσεων Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, μόλις οι πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες επιτρέψουν.

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1980, αλλά κυρίως στις αρχές της δεκαετίας του '90, αρχίζει η επανασυσπείρωση των παλαιών οπαδών της καθαρεύουσας που, επειδή δεν μπορούν να ζητήσουν την επαναφορά της, εφευρίσκουν το ιδεολόγημα της γλωσσικής παρακμής προκειμένου να επανεισάγουν τα αρχαία ελληνικά στο Γυμνάσιο. Αυτό επιτυγχάνεται σε μία περίοδο που πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου είναι ο Μπαμπινιώτης, εκ των εισηγητών της μυθολογίας της γλωσσικής παρακμής, και η κυβέρνηση της χώρας συντηρητικού προσανατολισμού. Το ότι το θέμα απασχόλησε πολύ καιρό το

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, είναι εμφανές από τον αριθμό των πρακτικών που βρέθηκαν για τη διετία 1992–1993. Η επιχειρηματολογία περί κινδύνων που απειλούν τη γλώσσα, περί λεξιπενίας των νέων και αποκοπής από τις ρίζες αυτής της μίας και μοναδικής σε ολόκληρο τον κόσμο γλώσσας, περί κινδύνου για εξαφάνιση της γλώσσας από τις ξένες λέξεις που εισβάλλουν σε αυτή, ανοίγει ένα νέο κεφάλαιο στην ιστορία του γλωσσικού ζητήματος που μάλλον ποτέ δεν είχε οριστικά κλείσει. Ταυτόχρονα, η αυθεντικότητα της γλώσσας εντοπίζεται στη διαχρονικότητα και στον ενιαίο χαρακτήρα της. Η γλώσσα και, επομένως, και η ταυτότητα αντλούν το κύρος τους από την αρχαία ελληνική γλώσσα που είναι ιδιαίτερη, μοναδική, πλούσια, θησαυρός για τους/τις Έλληνες/ίδες. Είναι αυτονόητο για αυτούς/ές πως αυτή η γλώσσα πρέπει να διδάσκεται στους/στις μαθητές/τριες από νωρίς.

Το βαθύτερο αίτιο, βέβαια, των αναφορών στη γλωσσική παρακμή και στη μοναδική θεραπεία χρειάζεται να αναζητηθεί έξω από την ίδια τη γλώσσα. Αυτή που είναι ανασφαλής τη συγκεκριμένη περίοδο δεν είναι άλλη από την εθνική ταυτότητα. Αυτή που κατηγορείται δεν είναι η γλώσσα που μιλούν οι σύγχρονοι/ες Έλληνες/ίδες, είναι η ίδια η εθνική ταυτότητα που αξιολογείται αρνητικά και προσπαθεί να υποκαταστήσει την εθνική αξία μέσω της καταφυγής στην αρχαία ελληνική γλώσσα. Άρα, οτιδήποτε λέγεται στα πρακτικά για τη γλώσσα αντανakλά ιδεολογίες για την εθνική ταυτότητα.

Από την άλλη, όταν το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο εστιάζει στη γλωσσική παρακμή, τότε είναι εμφανές πως το θέμα είναι καθαρά πολιτικό, γιατί ο λόγος του είναι πολιτικός. Οι φορείς του, σε αυτήν την περίπτωση οικειοποιούμενοι το στερεότυπο που θέλει να αποκτά αξία ο/η σύγχρονος/η Έλληνας/ίδα μέσω της αρχαιότητας και κυρίως μέσω της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, ουσιαστικά αποδέχονται την κατωτερότητα του/της σύγχρονου/ης Έλληνα/ίδας και της γλώσσας του/της. Παραβλέπουν πως η γλώσσα είναι όργανο επικοινωνίας και την προβάλλουν ως αυταξία και τίτλο ευγενείας. Αυτή η αντίληψη δε διαφέρει από τις αντίστοιχες αντιλήψεις των οπαδών της καθαρεύουσας από την εποχή ίδρυσης του ελληνικού κράτους. Κάθε φορά που παρατηρείται κρίση αξιών, κάθε φορά που οι Έλληνες/ίδες αισθάνονται ανασφαλείς, τότε εμφανίζεται το επιχείρημα της ενιαίας γλώσσας, της γλώσσας ως διαχρονικής οντότητας.

Την ίδια περίοδο τα επιχειρήματα των υποστηρικτών της γλωσσικής παρακμής αντικρούει ο Βώρος, ο οποίος χωρίς να αμφισβητεί την αξία της αρχαιότητας, εμμένει στην πολιτιστική αξία αυτής και προτείνει ένα νέο δρόμο, όπως υπόσχεται, για την προσέγγισή της, ο οποίος όμως είναι τελικά τόσο

παλιός όσο οι προτάσεις των δημοτικιστών του παρελθόντος. Η αντιπαράθεση, λοιπόν, γίνεται με παλιούς όρους σε νέο περιβάλλον. Αυτό σημαίνει πως η αντίληψη των δημοτικιστών για την αρχαιότητα ως πολιτισμική αξία δεν αποτελεί μία νέα επίκαιρη πρόταση. Για επανάληψη των επιχειρημάτων των δημοτικιστών του 19^{ου} αιώνα πρόκειται, των οποίων η επιχειρηματολογία μπορεί να αποτελεί διαφορετική μορφή αξιολόγησης της εθνικής ταυτότητας, όμως δεν αποκόπτεται από την αρχαιότητα, την οποία θεωρεί ως τον άξιο πρόγονο από τον οποίο θα αντλήσουν τη δύναμή τους οι σύγχρονοι/ες Έλληνες /ίδες για να γράψουν τη δική τους ιστορία. Και μπορεί να προβάλλεται ως σύγχρονη πρόταση, όμως είναι τόσο παλιά όσο κι ο Ψυχάρης.

Βέβαια, αξίζει να σημειωθεί πως αυτοί που συζητούν και ασχολούνται με το θέμα δεν είναι ο απλός λαός. Δεν είναι ο λαός αυτός που αναπαράγει τον ευρωκεντρικό ρατσιστικό λόγο περί κατωτερότητας, ακόμα κι όταν αυτόν επικαλούνται οι ομιλητές/τριες. Αντίθετα, είναι οι πολιτικοί και πνευματικοί φορείς εξουσίας, αυτοί που χαράζουν εκπαιδευτική πολιτική, για να «βελτιώσουν» την παιδεία του λαού. Όλες οι αποφάσεις του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου που διερευνήθηκαν είχαν την παράμετρο της αναβάθμισης και της βελτίωσης της γλώσσας και γενικά της παιδείας του λαού. Οι μαθητές/τριες είναι οι αποδέκτες των αποφάσεων και η δική τους η γλώσσα βάλλεται, προκειμένου να στηριχτεί καλύτερα η ανάγκη θεραπείας μέσω της αρχαίας ελληνικής γλώσσας. Οι εισηγήσεις του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου όμως και οι εφαρμογές των πολιτικών υπουργικών αποφάσεων είναι πράξεις πολιτικές και ως τέτοιες είναι ανάγκη να ιδωθούν υπό το πρίσμα της ανάγκης νομιμοποίησής τους σε παιδαγωγική βάση, έστω κι αν οι βαθύτερες και πραγματικές αιτίες δεν είναι παιδαγωγικές, όπως φάνηκε, αλλά πολιτικές.

Στο πλαίσιο αυτό την τελευταία περίοδο ο λόγος συνδέεται με τις ευρωπαϊκές προοπτικές, καθώς η ευρωπαϊκή ενοποίηση έχει προχωρήσει και στην εκπαίδευση. Το ζητούμενο πλέον είναι αν τα αρχαία ελληνικά έχουν θέση σε ένα σχολείο που χρειάζεται να εναρμονιστεί με τα ευρωπαϊκά συστήματα, να προωθήσει την πολυπολιτισμικότητα σε συνδυασμό με τη διατήρηση της ιδιαίτερης ελληνικής πολιτισμικής φυσιογνωμίας. Σε αυτή την περίοδο διαφαίνεται μία διαφοροποίηση από το παρελθόν. Η πίεση που ασκεί η Ευρωπαϊκή Ένωση και οι αποφάσεις της Μπολόνια και της Λισσαβόνα, οδηγούν στη διατύπωση επίκαιρων προτάσεων που διαφοροποιούνται από το παρελθόν, ιδιαίτερα όταν εκφράζονται από τους/τις κατά τα άλλα υποστηρικτές/κτριες της αρχαίας ελληνικής γλώσσας. Η πρόταση της Βέικου που υποστηρίζει την

ανάγκη προβολής της αρχαίας ελληνικής γλώσσας ως στοιχείου της ιδιαίτερης ελληνικής κουλτούρας στο πλαίσιο της πολυπολιτισμικής Ευρώπης, παρόλο που φαίνεται να έχει ως αφετηρία συγκεκριμένη πολιτική απόφαση, οδηγεί ουσιαστικά στο συμπέρασμα πως για τη Βέικου –που είναι και η βασική εισηγήτρια της αύξησης των ωρών διδασκαλίας των αρχαίων ελληνικών– χρειάζεται να αντιμετωπιστεί η αρχαία ελληνική γλώσσα ως άυλη πολιτιστική ευρωπαϊκή κληρονομιά και γι' αυτό η γνώση της αποτελεί πλεονέκτημα για τους/τις Έλληνες/ίδες μαθητές/τριες μέσα στο ευρωπαϊκό περιβάλλον. Αυτό αποτελεί ένα νέο στοιχείο που πρωτοεμφανίζεται σε αυτήν τη χρονική περίοδο. Δεν είναι η Ευρώπη που οφείλει στην Ελλάδα, αντίληψη που διαφαινόταν στις προηγούμενες περιόδους, αλλά η Ελλάδα προσφέρει αυτό που τη διαφοροποιεί από τους άλλους ως το καλύτερο στοιχείο του πολιτισμού της στο πλαίσιο μιας σχέσης ισοτιμίας μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών. Και σίγουρα διαφοροποιείται τόσο από τα επιχειρήματα του Μπαμπινιώτη για την επαναφορά των αρχαίων, που στηρίζονταν περισσότερο στη διαχρονικότητα της γλώσσας και τη γλωσσική παρακμή και επαναλάμβαναν επικαιροποιημένα τα επιχειρήματα των οπαδών της καθαρεύουσας όσο και από του Βώρου, καθώς η Βέικου εντάσσει την αρχαία ελληνική γλώσσα στην πολιτιστική κληρονομιά που χρειάζεται να διατηρηθεί στην Ευρώπη ως ιδιαίτερο στοιχείο της ελληνικής κουλτούρας.

Παράλληλα την τελευταία αυτή χρονική περίοδο παρατηρούμε πως αυτό που απασχολεί έντονα τους συμβούλους του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου είναι η ευρωπαϊκή προοπτική της ελληνικής εκπαίδευσης. Πρόκειται για χαρακτηριστικό που δεν απαντά έντονα στα προηγούμενα πρακτικά. Η κάθε τάση αντιλαμβάνεται διαφορετικά αυτήν την ευρωπαϊκή προοπτική, αλλά η επιχειρηματολογία εμφανώς διαφοροποιείται από αυτήν της προηγούμενης περιόδου. Το ερώτημα είναι: τα αρχαία ελληνικά και η αρχαιότητα, ακρογωνιαίοι λίθοι της ελληνικής εθνικής ταυτότητας, χρειάζεται να βρουν θέση και στη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής ταυτότητας του/της Έλληνα/ίδας πολίτη; Για πρώτη φορά τίθεται έντονα το ζήτημα των δύο ταυτοτήτων. Κι αν το πρόβλημα στο παρελθόν ήταν το ποια γλώσσα είναι πιο αυθεντική και δίνει κύρος στην εθνική ταυτότητα, τώρα το διακύβευμα είναι αν η αρχαία ελληνική γλώσσα χρειάζεται να τεθεί ως το στοιχείο εκείνο της ιδιαίτερης κουλτούρας που θα προσφέρει η Ελλάδα στη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής ταυτότητας. Δεν ξενίζουν επομένως και οι όροι που χρησιμοποιούνται στη διαφοροποιημένη από το παρελθόν ορολογία. Πρόκειται για ορολογία επηρεασμένη από τη διεθνή

παιδαγωγική και σύμφωνη με το ευρωπαϊκό πνεύμα που επιβεβαιώνει και γλωσσικά τη μετατόπιση από τον ελληνικό στον ευρωπαϊκό χώρο.

Επίλογος

Καταλήγοντας, το ζήτημα της θέσης της αρχαίας ελληνικής γλώσσας στην υποχρεωτική εκπαίδευση κατά τη μεταπολίτευση άρχισε ως νίκη των δημοτικιστών, για να οδηγηθεί μέσα από οπισθοχωρήσεις και παλιές πρακτικές και κάτω από την πίεση διεθνών πολιτικών αποφάσεων σε ένα κρίσιμο σημείο: είναι η αρχαιότητα, η αρχαία ελληνική γλώσσα, η ελληνική γλώσσα με την ιστορία της, το στοιχείο της πολιτιστικής κουλτούρας με το οποίο η Ελλάδα θα συνεισφέρει στη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής πολιτιστικής ταυτότητας; Αν ναι, τότε η διδασκαλία των αρχαίων έχει θέση στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα με κάποια μορφή. Αν όχι, τότε χρειάζεται να βρεθεί κάτι άλλο. Η πρόταση των ευρωπαίων της τελευταίας περιόδου δεν είναι ουσιαστικά νέα πρόταση, καθώς επιμένει σε παλιές αντιλήψεις. Η αλλαγή των αναλυτικών προγραμμάτων των αρχαίων ελληνικών στα πιλοτικά Γυμνάσια και στα Λύκεια είναι προς την πρώτη κατεύθυνση. Χρειάζεται να φανεί, όμως, πόσο η οικονομική κρίση και η στάση της Ευρώπης απέναντι στην Ελλάδα θα επηρεάσουν και τη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής ταυτότητας των Ελλήνων/ίδων και δε θα οδηγήσουν σε μία οπισθοχώρηση που θα αφορμάται από την ανασφάλεια της ελληνικής εθνικής ταυτότητας.

Βιβλιογραφία

- Αβδελά, Ε. (1997). Η συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας στο ελληνικό σχολείο: «εμείς» και οι «άλλοι». Στο Α. Φραγκουδάκη & Θ. Δραγώνα (Επιμ.), «Τι είναι η πατρίδα μας;»: Εθνοκεντρισμός στην Εκπαίδευση (σσ. 27–47). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Βλάχος, Δ. (2007). Έκθεση πεπραγμένων του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου: 2005–2007. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Μοσχονάς, Σ. (2005). Ιδεολογία και γλώσσα. Αθήνα: Πατάκης.
- Σταυρίδη–Πατρικίου, Ρ. (2009). Γλώσσα, Εκπαίδευση και πολιτική. Αθήνα: Ολκός.
- Τζιόβας, Δ. (1989). Οι μεταμορφώσεις του εθνικισμού και το ιδεολόγημα της ελληνικότητας στο μεσοπόλεμο. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Τσάφος, Β. (2004). Η διδασκαλία της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας και Γλώσσας. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Φραγκουδάκη, Α., & Δραγώνα, Θ. (Επιμ.) (1997). «Τι είναι η πατρίδα μας;»: Εθνοκεντρισμός στην Εκπαίδευση. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Φραγκουδάκη, Α. (2001). Η γλώσσα και το έθνος 1880–1980: Εκατό χρόνια αγώνες για την αυθεντική ελληνική γλώσσα. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Χριστίδης, Α. Φ. (1999). Γλώσσα, πολιτική, πολιτισμός. Αθήνα: Πόλις.